

*Гончаренко О.М.,**д.е.н., доцент,**завідувач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку,
Одеський національний економічний університет**Світлична О.С.,**к.е.н., доцент,**доцент кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку,
Одеський національний економічний університет*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто сучасні проблеми, пов'язані з морським страхуванням, та проаналізовано основні види морського страхування в Україні. Запропоновано основні напрями вдосконалення морського страхування в Україні.

Ключові слова: морське страхування, страхування водного транспорту, страхування вантажів, морські ризики.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку міжнародних зв'язків морський транспорт відіграє значну роль, перевезення ним користуються попиту у підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. До переваг морського транспорту можна віднести відносно низьку собівартість перевезень; велику вантажопідйомність, що дає змогу перевозити значні партії вантажу; можливість транспортування вантажів різних властивостей і розмірів під час забезпечення їх збереження. Разом із тим необхідна наявність відповідних суден та обладнаних портів, що потребує значних інвестиційних ресурсів.

Але слід зазначити, що морські перевезення є одним із найбільш ризикованих видів діяльності. Настання страхових випадків у значному ступені залежить від технічного стану судна та кваліфікації екіпажу. Згідно зі статистикою, причинами морських катастроф у 80% випадків є помилка людини [1], тому необхідно сформувати такий механізм забезпечення безпечної та безаварійної роботи морського транспорту, який би попереджував настання небезпечних подій, передбачав компенсацію збитків за їх настання та відповідав міжнародним стандартам.

Основним елементом такого механізму є морське страхування, оскільки воно забезпечує відшкодування заподіяних збитків унаслідок страхових випадків, визначених у договорі страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковим та практичним проблемам морського страхування присвячені наукові праці таких дослідників, як: Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, І.М. Кучеренко, О.Е. Лейст, Л.А. Лунц, В.В. Луць, Д.І. Мейер, М.В. Мних, В.О. Мусін, І.Б. Новицький, С.С. Осадець, В.І. Серебровський, В.О. Тархов, Л.М. Федоров, Є.О. Харитонов, Я.М. Шевченко та багато інших. У наукових працях учених основна увага приділяється загальній характеристиці проведення морського страхування та зарубіжному досвіду його здійснення, дослідженню видів послуг зі страхування морських ризиків. Однак сучасні проблеми, пов'язані з морським страхуванням, основні показники, що характеризу-

ють його стан в Україні, та питання вдосконалення страхового захисту під час здійснення морського страхування потребують подальшого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значення морської галузі для України визначається не стільки її приморським розташуванням, скільки глобальними тенденціями. Переміщення основного промислового потенціалу в країни з низькою собівартістю виробництва, подальший розвиток міжнародного поділу праці ведуть до зростання обсягів світової торгівлі, майже 90% якої, за даними ІМО (Міжнародної морської організації), припадає саме на морську торгівлю. В умовах розвитку міжнародних зв'язків обсяг перевезень вантажів і пасажирів морським транспортом зростає.

Морський транспортний комплекс України є багатofункціональною структурою, що задовольняє потребам національної економіки у транспортному забезпеченні [2]. Морські порти є складовою частиною транспортної та виробничої інфраструктури держави з огляду на їх розташування на напрямках міжнародних транспортних коридорів. Від ефективності функціонування морських портів, рівня їх технологічного та технічного оснащення, відповідності системи управління та розвитку інфраструктури сучасним міжнародним вимогам залежить конкурентоспроможність вітчизняного транспортного комплексу на світовому ринку. Україна має сприятливі передумови для розвитку морського транспорту. До основних переваг морської портової галузі України належить її високий експортний потенціал вантажів чорних металів, вугілля, залізорудного концентрату та зернових; наявність потужностей з обробки вантажів; вигідне розташування морських портів для забезпечення транзитних вантажопотоків. Однак сучасний стан національного торговельного флоту не відповідає міжнародним стандартам (технічне оснащення, експлуатаційні характеристики, основні параметри безпеки тощо), характеризується високим рівнем зносу морських транспортних засобів, а також відсутністю державного контролю у сфері безпеки мореплавства.

Оскільки ризики, які виникають у морському судноплаванні, можуть призвести до великих збитків, то питання забезпечення безпеки морських перевезень сьогодні є однією з основних проблем мореплавства. Морське страхування – один із найдавніших видів страхування зі своїми багатовіковими традиціями. Вітчизняний ринок страхування морських ризиків знаходиться зараз на етапі становлення, що пов'язане з особливостями історичного розвитку страхової справи в Україні.

Тому виникає потреба в розгляді особливостей та сучасних проблем, пов'язаних із морським страхуванням в Україні, та пошуку можливих шляхів удосконалення страхового захисту

під час здійснення морського страхування задля забезпечення його подальшого розвитку.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану морського страхування в Україні, визначенні основних проблем під час його здійснення та основних напрямів розвитку, наданні пропозицій щодо вдосконалення страхового захисту під час здійснення морського страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Allianz Global Corporate and Specialty випустив третій щорічний «Звіт про безпеку судноплавства 2015». Згідно з цим документом, у 2014 р. продовжилася довгострокова тенденція зниження числа загибелі судів: у всьому світі було втрачено всього 75 суден. За даними «Звіту про безпеку судноплавства 2015», в якому аналізуються випадки загибелі суден із валовою реєстровою місткістю більше 100 БРТ, минулий рік став найбезпечнішим для судноплавства за останні 10 років. У 2014 р. випадки загибелі суден скоротилися на 32% порівняно з попереднім роком

і в цілому були набагато нижче середньорічних показників за 2004–2014 рр. (у середньому 127 випадків за рік). Найпоширеніша причина повної загибелі судна – це затоплення/заповнення водою (65% усіх збитків у 2014 р., всього 49 випадків). На другому місці (13 випадків) – посадка на міліну (у тому числі корабля), на третьому – пожежа/вибух (4 випадки), при цьому кількість збитків із цих причин значно знизилася порівняно з попереднім роком [3].

Згідно з даними Global marine insurance report 2015, підготованих IUMI (International Union of Marine Insurance – Міжнародний союз морського страхування), страхові премії з морського страхування становили у 2014 р. 32,6 млрд. дол. Розподіл страхових премій за основними видами морського страхування наведено на рис. 1 [4].

На рис. 2 відображено розподіл страхових премій із морського страхування в 2014 р. за регіонами [4].

Згідно зі «Звітом Allianz про безпеку судноплавства 2015», порівняно з 2005 р. кількість морських збитків зменшилася на 50%. Незважаючи на обнадійливу тенденцію щодо зниження кількості морських збитків, останні події 2014 р. (крах південнокорейського порома Sewol, пожежа на поромі Norman Atlantic) знову, через три роки після катастрофи лайнера Costa Concordia, підняли проблему готовності пасажирських суден до надзвичайних ситуацій. Усього за 2014 р. загинули сім пасажирських суден (10% загальних утрат).

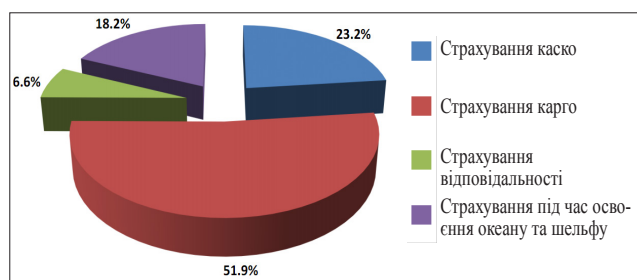

Рис. 1. Структура страхових премій із морського страхування за видами в 2014 р.

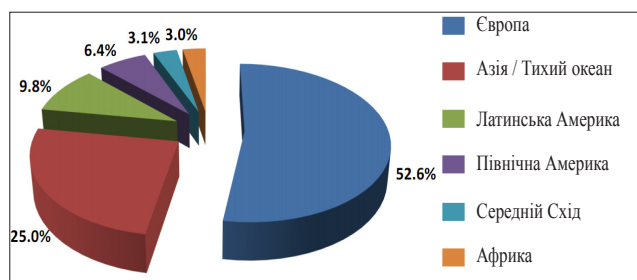

Рис. 2. Структура страхових премій із морського страхування за регіонами у 2014 р.

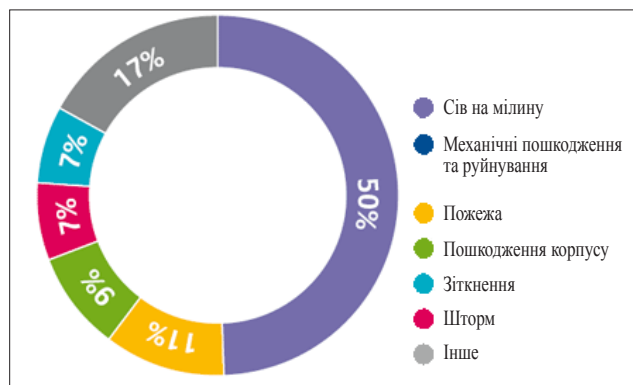

Рис. 3. Структура виплат по морському страхуванню за розміром страхових виплат у 2014 р. (виплати > 1 млн. євро)

Таблиця 1

Відправлення (перевезення) вантажів за всіма видами транспорту в Україні за 2010–2014 рр., %

Вид транспорту	2010	2011	2012	2013	2014
Залізничний	790866,1	858023,7	835556,8	820919,8	711447,5
- у % до загальної суми	37,24	37,71	37,44	37,08	36,51
Морський	4067,8	4145,6	3457,5	3428,1	2805,3
- у % до загальної суми	0,19	0,18	0,15	0,15	0,14
Річковий	6989,5	5720,9	4294,7	2840,5	3144,8
- у % до загальної суми	0,33	0,25	0,19	0,13	0,16
Автомобільний	1168218,8	1252390,3	1259697,7	1260767,5	1131312,7
- у % до загальної суми	55,01	55,04	56,45	56,95	58,06
Авіаційний	87,9	92,1	122,6	99,2	78,6
- у % до загальної суми	0,004	0,004	0,005	0,004	0,004
Трубопровідний	153436,6	154971,2	128439,8	125941,1	99679,5
- у % до загальної суми	7,23	6,81	5,76	5,69	5,12
Всього	2123666,7	2275343,8	2231569,1	2213996,2	1948468,4

На рис. 3 наведено розподіл страхових виплат по морському страхуванню розміром більших 1 млн. євро в 2014 р. [3].

Проаналізуємо сучасний стан морського страхування в Україні. При цьому слід зазначити, що морське страхування не може існувати окремо від споживачів своїх послуг – морського судноплавства.

За даними Конференції ООН із торгівлі і розвитку (UNCTAD), на 1 січня 1993 р. сукупний дедвейт (вантажопідйомність) торгового флоту України налічував 6,177 млн. т (ураховувалися судна місткістю 100 і більше реєстрових тонн). Частка українського флоту у світовому торговельному флоті становила 0,9%. І в рейтингу найбільших морських країн світу за цим показником наша країна займала цілком солідне 25-те місце. На 1 січня 2010 р. сумарний дедвейт флоту налічував менше мільйона – 0,904 млн. т. Тобто з 1991 по 2010 р. дедвейт українського торгового флоту скоротився більш ніж у 5,8 разів. І в 2010 році Україна по дедвейту свого торгового флоту, за даними UNCTAD, уже перебувала на 72-му місці [5].

Як свідчать дані табл. 1, вантажні перевезення водним транспортом у загальному обсязі вантажних перевезень по Україні займають дуже незначну питому вагу. При цьому в 2014 р. морським транспортом перевезено 0,14% від загального обсягу вантажів (що на 0,01 в. п. менше, ніж у 2013 р.) [6].

Стан морського судноплавства в Україні впливає на розвиток морського страхування. Так, питома вага страхових платежів із морського страхування у загальній сумі валових страхових платежів в Україні дуже мала і значно скоротилася з 2012 р. Хоча в 2014 р. частка морського страхування на страховому ринку України становила 0,109%, що на 0,003 в. п. більше, ніж у 2013 р. (рис. 4) [7].

Положення морського страхування на страховому ринку України можна також дослідити за допомогою рейтингу, який проводиться журналом «Фориншурер».

У табл. 2 наведено рейтинг страхових компаній, які здійснюють добровільне страхування водного транспорту (морське каско) на страховому ринку України в 2014 р.

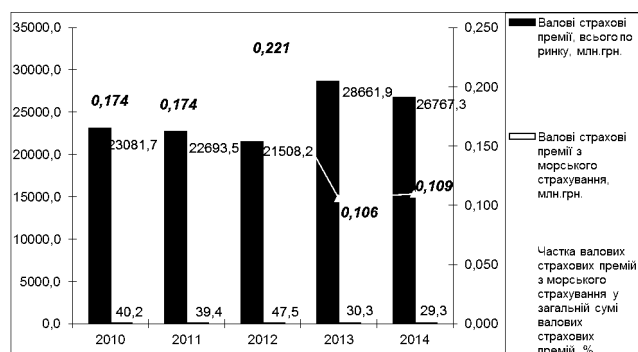

Рис. 4. Питома вага страхових платежів із морського страхування у загальній сумі валових страхових платежів в Україні за 2010–2014 рр.

Із табл. 2 можна побачити, що в 2014 р. послуги з морського страхування надавали 25 страхових компаній в Україні. При цьому страхові виплати були здійснені шістьма страховиками, що становить 24% від загальної кількості компаній, які надають послуги з цього виду страхування [8].

Страхові компанії України надають послуги з добровільних та обов'язкових видів морського страхування. До обов'язкових видів страхування на морському транспорті відносяться: осо-

бисте страхування від нещасних випадків на транспорті; страхування відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних з обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам; страхування засобів водного транспорту; страхування відповідальності морського судновласника.

Незважаючи на норми страхового законодавства, а також Кодекс торговельного мореплавства України, який передбачає страхування морських ризиків, обов'язкове морське страхування практично не здійснюється. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за останні п'ять років страхових внесків за обов'язковими видами страхування не надходило та виплати не здійснювались.

До добровільних видів страхування, що забезпечують страховий захист від морських ризиків, відносяться такі: страхування водного транспорту (морського внутрішнього та інших видів водного транспорту); страхування вантажів та багажу (вантажобагажу); страхування цивільної відповідальності власників водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника). При цьому слід відзначити, що провести ана-

Таблиця 2

Рейтинг страхових компаній, які здійснюють добровільне страхування водного транспорту (морське каско) на страховому ринку України, 2014 р.

№	Страхова компанія	Страхові премії, тис. грн.	Страхові виплати, тис. грн.	Рівень виплат, %
1	ІНГО Україна	3944,0	2934,0	74,4
2	МЕГАПОЛІС СО	1905,0	511,0	26,8
3	Українська страхова група	1489,0	0,0	0,0
4	Уніка	1423,0	0,0	0,0
5	Альфа Страхування	750,0	505,0	67,3
6	ТАС СГ	640,0	0,0	0,0
7	Просто-страхування	503,0	0,0	0,0
8	Альянс	455,0	0,0	0,0
9	Універсальна	310,0	0,0	0,0
10	Теком	290,0	976,0	336,2
11	Брокбізнес	236,0	0,0	0,0
12	Країна	220,0	188,0	85,5
13	PZU Україна	193,0	0,0	0,0
14	Провідна	130,0	9,0	6,6
15	ALLIANZ Україна	101,0	0,0	0,0
16	Княжа	83,0	0,0	0,0
17	Гарантія СО	77,0	0,0	0,0
18	УПСК	73,0	0,0	0,0
19	Юнісон-Гарант	39,0	0,0	0,0
20	Аска	29,0	0,0	0,0
21	АХА Страхування	28,0	0,0	0,0
22	Арсенал Страхування	28,0	0,0	0,0
23	Домінанта СО	15,0	0,0	0,0
24	Стройполіс	14,0	0,0	0,0
25	Омега	13,0	0,0	0,0
	Всього	12986,0	5122,0	-

ліз страхування вантажів та багажу (вантажобагажу) дуже складно, адже поділу страхових внесків та виплат за видами транспорту не існує і в консолідованій страховій звітності страхування вантажів та багажу включає всі види транспорту, тому загальні дані офіційної звітності щодо страхування вантажів та багажу застосувати неможливо.

Основні показники страхової діяльності з добровільного страхування водного транспорту (морського внутрішнього та інших видів водного транспорту) мали від'ємну динаміку (табл. 3). Динаміка показників із добровільного страхування цивільної відповідальності власників водного транспорту також має тенденцію до зниження. Кількість договорів, укладених за договорами добровільного морського страхування, в Україні скорочується [7].

За договорами добровільного страхування водного транспорту страхові компанії України віддають у перестраховання майже половину ризиків, а за договорами добровільного страхування цивільної відповідальності власників водного транспорту – біля 60%. При цьому частка страхових виплат, які компенсовані перестраховиками, у загальному обсязі страхових виплат становить дуже значну частку – 89,2% у 2014 р., що на 21,7 в. п. більше, ніж у 2013 р. Це свідчить про ефективність діяльності з перестраховання, але, з іншого боку, страховики мають нарощувати власну фінансову стійкість для забезпечення виплат за великими ризиками та збільшення власного доходу.

За 2013–2014 рр. не відбувалося компенсації страхових виплат за договорами добровільного страхування цивільної відповідальності власників водного транспорту, переданими у перестраховання. Отже, цей вид страхування потребує більш зваженої політики перестраховання від вітчизняних страховиків.

Національний ринок страхування морських суден, ледве зробивши перші кроки на шляху свого розвитку, зіткнувся з дуже серйозними труднощами як економічного, так і технічного або організаційного характеру.

Однією з проблем є поганий технічний стан на внутрішньому водному транспорті України. При цьому перспективи розвитку ринку багато в чому будуть залежати від темпів реалізації державних програм оновлення вітчизняного морського і річкового флоту. Тарифна політика, система оподаткування в морському флоті повинні бути направлені не стільки на поповнення засобів державної скарбниці, скільки передусім повинні мати на меті сприяння поліпшенню і зміцненню фінансового стану судовласників і зниженню їх залежності від державного дотування, яке і без того скорочується з року в рік. В умовах зниження бюджетного фінансування морської індустрії представляється доцільною також необхідність законодавчого створення сприятливого клімату для вітчизняних та іноземних інвесторів, готових вкласти свої засоби в розвиток морського флоту України.

Таблиця 3

Аналіз основних показників добровільних видів морського страхування, що здійснюються в Україні, за 2010–2014 рр.

№ з/п	Показник	Добровільне страхування водного транспорту					Добровільне страхування відповідальності власників водного транспорту				
		2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
1	Валові страхові платежі, млн. грн.	32950,0	32944,8	40143,9	24633,2	22643,7	7227,6	6465,5	7397,3	5654,5	6695,1
2	Частки страхових платежів (премій, внесків), які сплачуються перестраховикам, млн. грн.	16005,4	14174,6	17552,4	7805,8	11289,7	3892,7	3925,6	4316,5	3159,7	3957,5
3	Питома вага премій, сплачених у перестраховання, у загальному обсязі страхових премій, %	48,6	43,0	43,7	31,7	49,9	53,9	60,7	58,4	55,9	59,1
4	Валові страхові виплати, млн. грн.	5246,8	13603,4	30480,5	10212,2	5412,4	2021,8	36,7	43,9	242,6	239,4
5	Частки страхових виплат/відшкодувань, компенсовані перестраховиками, млн. грн.	4449,4	8400,8	27817,8	6895,4	4828,6	464,1	17,3	42,0	0,0	0,0
6	Питома вага виплат, компенсованих перестраховиками, у загальному обсязі виплат, %	84,8	61,8	91,3	67,5	89,2	23,0	47,1	95,7	0,0	0,0
7	Кількість укладених договорів	9298	12183	10675	9666	6187	961	887	1111	2061	559
8	зі страхувальниками – фізичними особами	216	145	141	170	101	437	601	770	1695	367
9	зі страхувальниками-юридичними особами	9082	12038	10534	9496	6086	524	286	341	366	192

За статистичними даними, більшість аварій відбувається не через технічні параметри судна, а в результаті неготовності пасажирських суден до надзвичайних ситуацій, що пов'язано зі зниженням чисельності екіпажу та його недостатньою підготовкою. У нашій країні професіоналізм моряків і річковиків залишається на досить високому рівні.

Ще однією проблемою є те, що страхові компанії, які не мають достатнього досвіду та фахівців, шляхом демпінгу залучають страховальників, але в разі настання страхової події виплата страхового відшкодування проводиться не в повному обсязі або взагалі не проводиться, що підриває довіру до страхового ринку в цілому. У зв'язку з цим постає необхідність у підготовці професіональних фахівців, які проводять морське страхування.

Забезпеченням виконання умов безпеки плавання суден, охорони життя і здоров'я пасажирів, суднових екіпажів, збереження вантажів, що перевозяться, екологічної безпеки суден займається Регістр судноплавства України – державне підприємство в галузі морського і річкового транспорту. Робота даного Регістра вимагає великого професіоналізму і компетентності, адже недоліки під час огляду та сертифікації судна можуть мати дуже серйозні наслідки.

Важливою проблемою для підвищення безпеки плавання, рівня технічного оснащення й обслуговування суден є необхідність організації в Україні системи чітко налагодженого державного портового контролю над технічним станом суден, умовами їх змісту і експлуатації, оснащенням суден рятувальними засобами і радіоустаткуванням тощо [9].

Страхові компанії також стикаються з низкою проблем. Через те, що в морському страхуванні істотно зросли потреби в якості і рівні необхідного страхового забезпечення, у низці випадків послуги страховиків не відповідають потребам судовласників або їх зарубіжних контрагентів як за обсягами страхової відповідальності, так і за якістю додаткових (сервісних) послуг, що досить часто призводить до необхідності звертатися на західний страховий ринок. Це породжує необхідність як підвищення капіталізації страховиків, так і їх об'єднання з огляду на світовий досвід діяльності товариств взаємного страхування.

В Україні існує необхідність створення організації, яка б об'єднала зусилля українських морських страховиків у багатьох сферах їх роботи. На сьогодні діє Морське страхове бюро України, що об'єднує страховиків, які мають ліцензію на здійснення морського страхування, однак діяльність цієї організації має бути більш прозорою.

На особливу увагу на вітчизняному ринку заслуговує розвиток таких відносно нових видів страхування, як страхування контейнерів, страхування цивільної відповідальності експедитора вантажу та операторів контейнерних терміналів.

Висновки. Таким чином, морське страхування робить перші кроки розвитку на вітчизняному ринку, тому необхідно

підтримувати вже існуючі послуги морського страхування та вдосконалювати їх відповідно до міжнародних стандартів. Також подальшого дослідження потребують питання розвитку обов'язкових видів страхування, а також розвиток супутніх видів страхування.

Література:

1. Особливості та проблеми механізму реалізації морського страхування в Україні / Н.І. Богомоллова, О.І. Панченко, Х.І. Штирхун. – Чернігів.
2. Інформація про водний транспорт України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-vodniy-transport-ukraini.html>.
3. Allianz представил «Отчет о безопасности судоходства 2015» – 2014 год стал самым безопасным для судоходства за последние 10 лет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://forinsurer.com/news/15/03/24/32264>.
4. Global marine insurance report 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iumi.com/committees/facts-a-figures-committee/statistics>.
5. Ильницкий К. Два десятилетия водного транспорта Украины / К. Ильницкий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://portsukraine.com/node/2169>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nfp.gov.ua>.
8. Рейтинг страховых компаний Украины за 9 месяцев 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://forinsurer.com/ratings/nonlife/15/9/88>
9. Благодельський С. Сучасний національний ринок морського страхування / С. Благодельський // Юридичний журнал. – 2006. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2399>.

Гончаренко Е.Н., Светличная О.С. Перспективы развития морского страхования в Украине

Аннотация. В статье рассматриваются современные проблемы, связанные с морским страхованием, проанализированы основные виды морского страхования в Украине. Предложены основные направления совершенствования морского страхования в Украине.

Ключевые слова: морское страхование, страхование водного транспорта, страхование грузов, морские риски.

Goncharenko E.N., Svetlichnaya O.S. Prospects of marine insurance development in Ukraine

Summary. The article deals with modern problems associated with marine insurance, analyzed the main types of marine insurance in Ukraine. The basic directions of marine insurance improvement in Ukraine are proposed.

Keywords: marine insurance, water transport insurance, cargo insurance, marine risks.